

УДК 347.4:69

Ситнік Олена Миколаївна,

здобувач Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва
імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України

УМОВИ ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ, ЩО ВИПЛИВАЮТЬ З ДОГОВОРУ ПОБУТОВОГО ПІДРЯДУ

Постановка проблеми. Цивільний кодекс України (далі – ЦК України) у ст. 526 визначив загальні умови (засади) виконання зобов'язання, які передбачають наявність п'яти видів стандартів поведінки, з якими має бути узгоджена поведінка суб'єктів виконання. До таких відносяться: 1) умови договору; 2) вимоги ЦК України; 3) вимоги інших актів цивільного законодавства; 4) звичаї ділового обороту; 5) інші вимоги, що звичайно ставляться тощо. Проте проблема щодо умов виконання зобов'язання залишається малодослідженою на сьогодні.

Стан дослідження теми. Науковий аналіз щодо виконання підрядних зобов'язань в Україні здійснювали такі автори, як А.Б. Гриняк, М.Д. Пленюк, М.С. Біленко, І.С. Лукасевич-Крутник, Г.М. Грищенко, Н.В. Трофуненко та ін., їхні дисертаційні роботи служили фундаментальною базою для подальшого дослідження питань, пов'язаних з особливостями виконання підрядних договорів загалом та договору побутового підряду зокрема.

Метою дослідження є аналіз змісту цивільно-правових норм, що встановлюють певні вимоги, відповідність яким супроводжується виконанням договірних зобов'язань, із метою з'ясування особливостей їх застосування в умовах сьогодення та подальшого вдосконалення механізму правового регулювання виконання умов договору побутового підряду.

Виклад основного матеріалу. ЦК України містить велику за обсягом кількість норм, присвячених правовому регулюванню виконання договірних зобов'язань. Як слушно вказано у юридичній літературі, цінність зобов'язання полягає у його виконанні [1, с. 388]. В юридичній літературі виконання зобов'язання розглядається у трьох аспектах: як правовий інститут, як процес і як підстава припинення зобов'язання [2, с. 287]. На думку Т.В. Боднар, виконання договірних зобов'язань – це сукуп-

ність фактичних та/або юридичних дій (у певних випадках – утримання від дій) сторін зобов'язання, спрямованих на реалізацію (здійснення) передбачених договором або законом їх суб'єктивних прав і обов'язків задля досягнення економічної і юридичної мети зобов'язання [3, с. 37]. М.І. Краснов стверджує, що виконання зобов'язання – це вчинення боржником дії, яка відповідає змісту зобов'язання [4, с. 12].

Як сам процес виконання зобов'язання в юридичній літературі розглядається по-різному. Наприклад, Цивільний кодекс Німеччини розглядає виконання зобов'язання як дію (бездіяльність), тобто здійснення, реалізацію певного обов'язку [5, с. 334–335], тобто як правовідношення у статичній, а його виконання – як динамічний стан зобов'язання, завдяки якому реалізуються (здійснюються) права і обов'язки сторін зобов'язання. Адже виконання зобов'язання не може бути безкінечним, оскільки не можуть бути невизначеними (неокресленими, безмежними у просторі і часі) права і обов'язки суб'єктів зобов'язання [6, с. 208]. Оскільки виконання є тією кінцевою метою, заради якої приводиться в рух весь складний механізм договірних зв'язків і без якої договір, на думку Г.Н. Амфітеатрова, перетворився б на нісенітницю [7, с. 38], тому, відповідно, є всі підстави говорити про існування ще одного аспекту – наслідку (чи результату) здійснення всіх цивільних прав і обов'язків, що випливають із конкретного договірних зобов'язання. В договорі побутового підряду під наслідком слід розуміти той матеріалізований результат роботи підрядника, який задовольнить побутові потреби замовника.

В юридичній науці виконання зобов'язання розглядається у двох аспектах: активне і пасивне. Активним зобов'язання вважається, коли боржник виконує певні передбачені зобов'язанням дії. Так, за договором побутового підряду підрядник зобов'язаний на замовлення замовника виконати

певну роботу, а замовник, в свою чергу, оплатити її. В свою чергу, пасивне виконання зобов'язань вважатиметься в утриманні від вчинення певних дій, інколи таке виконання прийнято називати «негативною поведінкою» [8, с. 8].

Оскільки договором є домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків (ч. 1 ст. 626 ЦК України), очевидним є те, що сторони мають домовитися, тобто досягти згоди з усіх умов майбутнього договору. Серед таких умов першочергове значення мають ті умови, що прямо і безпосередньо стосуються виконання сторонами договору взятих на себе зобов'язань, тобто умови, що містять у собі елементи належного виконання зобов'язання, встановлюють правило (певні стандарти) поведінки сторін зобов'язання на різних стадіях його виконання.

В сучасних наукових джерелах звертається увага на критерії належності виконання зобов'язання. Адже відповідність поведінки (вчинення певних дій або утримання від дій) зобов'язаної сторони, умовам договору, в яких зафіксовані такі елементи виконання зобов'язання як предмет, суб'єкти, місце, строк (термін), та спосіб, дає підстави оцінювати її поведінку як виконання зобов'язання належним чином. На думку О.С. Гришка, критерієм належності виконання зобов'язання слід вважати повне дотримання боржником, кредитором та іншими особами, на яких покладено виконання зобов'язання чи його прийняття, всіх умов виконання зобов'язання за усіма його елементами. Відхилення від умов виконання за будь-яким з його елементів, в свою чергу, є критерієм встановлення неправомірності поведінки сторони і дає підстави говорити про порушення договірної зобов'язання [9, с. 4]. З такою думкою можна погодитись, адже механізм виконання обов'язку у договірному зобов'язанні включає в себе як умови виконання, елементи виконання, так і критерії належності виконання. При цьому умовами виконання договірної зобов'язання є сукупність встановлених правил (стандартів) поведінки – договірних умов, положень законодавства, звичаїв ділового обороту, інших вимог, які звичайно ставляться, а також загальних засад (принципів) цивільного законодавства. І навпаки, невідповідність поведінки боржника хоч би одному з встановлених умов договору буде слугувати доказом неналежного виконання.

Серед усіх підстав припинення зобов'язань за договором побутового підряду найпершою є виконання зобов'язання. Адже як впливає зі ст. 598 ЦК України зобов'язання припиняється частково або у повному обсязі на підставах, встановлених договором або законом. Тому, говорячи про зобов'язання, яке проведене належним чином, можемо стверджувати, що таке зобов'язання припиняє свою дію,

оскільки є тим кінцевим результатом, якого бажають досягти сторони, укладаючи договір. Так, наприклад, пошите належним чином пальто на замовлення замовника підрядником і буде тим кінцевим результатом, якого намагалися досягти сторони при укладенні договору побутового підряду.

На сьогодні важливе значення для характеристики виконання договірної зобов'язання мають визначені законом засади виконання договірної зобов'язання. Серед таких принципів В.В. Луць називає принцип належного та принцип реального виконання [10, с. 659].

В юридичній літературі принцип належного виконання прийнято розглядати не лише як зазначення на мету, якої бажають досягти сторони зобов'язання, укладаючи договір і визначаючи в ньому умови та елементи виконання, а й той стандарт поведінки, якому мають слідувати суб'єкти зобов'язання для того, щоб досягти зазначеної мети. В тому числі це й критерії за якими сторони (у разі виникнення спору – суд), повинні дати оцінку реальним діям сторін щодо виконання своїх зобов'язань. На думку Г.М. Гриценко, принцип належного виконання – це загальна засада, якій підпорядковується виконання зобов'язань за всіма видами договорів, не виключаючи й договір побутового підряду. Зокрема, під належним виконанням договору підряду автор пропонує розуміти здійснення сторонами (підрядником і замовником) всіх передбачених законом та договором дій, спрямованих на досягнення результату діяльності підрядника, у тому числі виконання належними суб'єктами, у належному місці, у належний час, відносно належного предмета [11, с. 71].

В наукових колах досі тривають дискусії щодо співвідношення належного та реального виконання зобов'язань. Оскільки наука радянського періоду відносила положення щодо реального виконання договірних зобов'язань до числа найважливіших принципів соціалістичного договірної права визнаючи, що в основі дії цього принципу лежить «планова природа соціалістичного народного господарства і обов'язок виконання плану» [12, с. 153]. Зважаючи на це й досі в літературі існують думки, що реальне виконання не є самостійним принципом зобов'язального права, а складає лише одну з вимог, умову належного виконання зобов'язання стосовно його предмета [13, с. 57]. Враховуючи наведене зауважимо, що термін «реальне виконання» у ЦК України взагалі не вживається, тому дискусії щодо співвідношення понять належного і реального виконання не мають жодного сенсу, оскільки відсутній як теоретичний, так і практичний аспект. Тому, на нашу думку, при аналізі побутових підрядних зобов'язань більш доречним є розуміння належного виконання підрядних зобов'язань.

Говорячи про принципи виконання зобов'язання слід звернути увагу на те, що в російській літературі С.В. Сарбаш до останніх відносить такі: а) належне виконання; б) недопустимість односторонньої відмови від виконання зобов'язання; в) реальне виконання; г) економічність виконання; г) розумність та добросовісність [14, с. 99-117].

Серед усіх загальних засад (принципів) зобов'язального права виділяється й вимога щодо належного виконання зобов'язань, якою охоплюється необхідність додержання всіх умов щодо суб'єктів, предмета, строків, термінів, місця, способу виконання тощо. Безумовно сторони насамперед зацікавлені в належному виконанні договірних зобов'язань, адже, як випливає зі ст. 526 ЦК України, зобов'язання має виконуватися належним чином відповідно до умов договору та вимог норм ЦК України, інших актів цивільного законодавства, а за відсутності таких умов та вимог – відповідно до звичаїв ділового обороту або інших вимог, що зазвичай ставляться. В цьому випадку стає очевидним, що принцип належного виконання є диспозитивним, оскільки норма, в якій він закріплений, надає сторонам право сформулювати й інші правила ніж ті, які встановлені безпосередньо законодавством, маємо на увазі такі соціальні регулятори як звичай ділового обороту тощо.

Досліджуючи виконання підрядних договорів А.Б. Гриняк звертає увагу на те, що важливим елементом належного виконання підрядних договорів є виконання договірних умов належними сторонами [15, с. 282]. Говорячи про «належних» суб'єктів договорів підряду вчений зауважує, що відповідно до загальних правил ними можуть бути будь-які учасники цивільних правовідносин.

Враховуючи наведене, звернемо увагу на суб'єктний склад у договорі побутового підряду, оскільки як відомо цей вид договору вирізняється від інших своєю специфічністю. Так, ст. 865 ЦК України встановлено, що на стороні підрядника завжди виступає суб'єкт підприємницької діяльності – фізична особа-підприємець чи юридична особа, а замовником виступає фізична особа. Зауважимо, що в юридичній літературі зустрічаються різні думки з цього приводу, зокрема деякі вчені [16, с. 142], визнають споживачами й юридичних осіб, зокрема асоціації, добродійні фонди, невеликі підприємства тощо, якщо вони набувають товари або послуги для своїх працівників. Проте, на нашу думку, більш правильним на сьогодні видається позиція О.Ю. Єгоричевої, яка вказує на те, що запровадження такого підходу в споживчому праві України є передчасним, адже це зруйнує головну ідею споживчого права забезпечувати посилений захист «слабкої» сторони, якою є громадяни [17, с. 9]. Солідаризуємось із авторкою і вважаємо, що у договорі побутового підряду на

стороні замовника повинні бути виключно фізичні особи, а результат робіт має бути призначений для задоволення побутових та особистих потреб.

Щодо належного місця виконання зобов'язань за договором побутового підряду, то воно визначається за місцем виконання замовлення. Місцем виконання зобов'язання вважається місце, в якому мають бути вчинені дії боржника, яких вправі вимагати від нього кредитор [18, с. 178]. З'ясування з необхідною точністю місця виконання зобов'язання покликане сприяти реалізації принципу належного виконання, оскільки за його допомогою сторони не лише встановлюють вимогу, дотримання якої буде свідченням належного виконання, але і формулюють умови договору щодо визначення і розподілу витрат на доставку предмета виконання (за загальним правилом такі витрати на доставку покладаються на боржника), визначення місця передання і приймання товару тощо [19, с. 592].

Загальне правило щодо місця виконання встановлене абз. 1 ч. 1 ст. 532 ЦК України, згідно з яким сторони зобов'язання можуть встановити місце його виконання в договорі. У тих випадках, коли місце виконання зобов'язання в договорі не визначено, виконання зобов'язання проводиться в місцях, передбачених абз. 2 ч. 1 ст. 532 ЦК України, де критерієм визначення місця виконання законодавець обрав вид зобов'язання, обумовлений його предметом. Адже виконання зобов'язань за договором побутового підряду провадиться за місцем виготовлення замовлення (у нашому випадку – ательє з пошиття та ремонту одягу, взуття, тощо), яке на момент виникнення зобов'язання відоме широкому колу споживачів. Оскільки Правилами побутового обслуговування передбачено, що виконавці для провадження діяльності з надання побутових послуг можуть мати окремі приміщення або будівлі, павільйони, кіоски, пересувні майстерні та приймальні пункти, спеціально обладнані відповідно до устаткування, вважаємо, що місцем виконання зобов'язання за умовами договору побутового підряду слід вважати місце знаходження приміщення в якому виконуються побутові замовлення споживачів. При цьому нами абсолютно не відкидається й той факт, що побутові замовлення можуть виконуватися й в іншому місці. В цьому разі, відповідно до ст. 532 ЦК України, буде вважатися, що зобов'язання виконуються за місцезнаходженням боржника. Адже відповідно до ч. 2 ст. 532 ЦК України, якщо встановлено актами цивільного законодавства або впливає із суті зобов'язання чи звичаїв ділового обороту, зобов'язання може бути виконане в іншому місці.

Наступною умовою належного виконання зобов'язань договору побутового підряду є належний час, тобто строк чи термін виконання

зобов'язання. Так, на думку В.І. Синайського, виконання визнається дійсним (правильним), коли воно здійснене: а) ким і кому слід; б) коли вчинене в належний час, належному місці; в) належним чином [20, с. 248]. Юридичне значення строків у цивільному праві В.П. Грибанов вбачав у тому, що настання чи сплив того або іншого строку завжди тягнуть певні юридичні наслідки, пов'язані з виникненням чи припиненням цивільних прав та обов'язків [21, с. 248]. Проте у сфері виконання робіт юридичне значення має не сплив часу взагалі, а сплив певного строку, настання певного моменту тощо. Так, за договором побутового підряду сторони за домовленістю можуть визначити строк чи термін виконання умов договору, адже згідно зі ст. 530 ЦК України, якщо у зобов'язанні встановлений строк чи термін його виконання, то воно підлягає виконанню у цей строк, термін. Зобов'язання, строк або термін виконання якого визначений вказівкою на подію, яка неминуче має настати, підлягає виконанню з настанням цієї події.

Серед багатьох новел, які введені з прийняттям ЦК України ще в 2003 році, що регулюють виконання договірних зобов'язань привертає на себе увагу й ст. 545 ЦК України «Підтвердження виконання зобов'язання». Оскільки виконання зобов'язання є тим кінцевим результатом, якого бажали досягти сторони укладаючи договір, то очевидним є те, що виконання проведене належним чином, припиняє зобов'язання. Саме тому, як слушно звертав увагу Д.І. Мейер, важливим є підтвердження виконання

зобов'язання, адже саме по собі здійснення задоволення не залишає сліду [22, с. 488]. Враховуючи наведене вважаємо, що у договорі побутового підряду підтвердженням виконання договірних зобов'язань, в першу чергу, свідчитиме отриманий результат роботи від підрядника, і тільки потім отриманий відповідний документ про оплату (в нашому випадку – квитанція, чек тощо).

Порушення боржником чи кредитором умов договору може розглядатися або як невиконання, або як неналежне виконання зобов'язань. Як значає з цього приводу О.С. Гришко, невиконання зобов'язання є видом порушення договірних зобов'язань, при якому боржник взагалі не вчинив жодних дій, які він зобов'язаний був вчинити за змістом зобов'язання, або вчинив дії, від яких він зобов'язувався утриматися (якщо предметом зобов'язання є утримання від вчинення певних дій) [23, с. 3-4].

Висновки. Отже, виходячи з вищевказаного вважаємо, що договір побутового підряду є двостороннім, синалагматичним, в якому підрядник зобов'язується виконати за замовленням замовника певну роботу, яка призначена для задоволення побутових та інших особистих потреб, а замовник (фізична особа) зобов'язується прийняти та оплатити матеріалізований результат роботи. Відповідність такої поведінки зобов'язаних сторін призведе до належного виконання умов договору побутового підряду чи надасть підстави оцінювати таку поведінку як виконання зобов'язання належним чином.

ЛІТЕРАТУРА

1. Цивільний кодекс України : науково-практичний коментар / За ред. розробників проекту Цивільного кодексу України. – К. : Істина, 2004. – 928 с.
2. Сейтмуштафа А. Понятие исполнения обязательства / А. Сейтмуштафа // Актуальные проблемы частного права : Материалы международной научно-практической конференции (в рамках ежегодных цивилистических чтений). – Алматы, 23–24 мая 2002 г. / Отв. ред. М.К. Сулейменов. – Алматы : КазГУЮ, 2003. – С. 287–293.
3. Боднар Т.В. Теоретичні проблеми виконання договірних зобов'язань : дис. ...на здобуття ступеня докт. юрид. наук: 12.00.03 // Київський національний університет імені Тараса Шевченка / Тетяна Валеріївна Боднар. – Київ, 2005. – 442 с.
4. Краснов М.И. Реальное исполнение договорных обязательств между социалистическими организациями / М.И. Краснов. – М. : Госюриздат, 1959. – 192 с.
5. Жалинский А., Рёрихт А. Введение в немецкое право / А. Жалинский, А. Рёрихт. – М. : Спарк, 2001. – 767 с.
6. Договірне право України. Загальна частина: навч. посіб. / Т.В. Боднар, О.В. Дзера, Н.С. Кузнєцова та ін.; за ред. О.В. Дзери. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 896 с.
7. Амфитеатров Г.Н. Основные черты законопроекта о договорах / Г. Н. Амфитеатров. – М. : Полиграфкнига, 1934. – 64 с.
8. Иоффе О.С. Обязательное право / О.С. Иоффе. – М. : Юрид. лит., 1975. – 872 с.
9. Гришко О.С. Порушення договірних зобов'язань: поняття, види, правові наслідки : автореф. дис. канд. юрид. наук: спец: 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право»/ Олексій Сергійко Гришко. – К., 2014. – 20 с.
10. Цивільне право України: академічний курс : підруч. – 2-х т. Т. 1 Загальна частина. / за заг. ред. Я.М. Шевченко. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. – 520 с.
11. Грищенко Г.М. Правове регулювання капітального будівництва за державні кошти : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право» / Григорій Миколайович Грищенко. – Донецьк, 2011. – 187 с.
12. Гавзе Ф.И. Социалистический гражданско-правовой договор / Ф.И. Гавзе. – М. : Юридическая литература, 1972. – 168 с.
13. Толстой В.С. Исполнение обязательств / В.С. Толстой. – М. : Юрид. лит., 1973. – 208 с.
14. Сарбаш С.В. Исполнение договорного обязательства / С.В. Сарбаш. – М. : Статут, 2005. – 636 с.
15. Гриняк А.Б. Теоретичні засади правового регулювання підрядних зобов'язань у цивільному праві України: монографія / А.Б. Гриняк. – К. : НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України, 2013. – 374 с.

16. Білоусов Ю.В., Черняк О.Ю. Цивільно-правовий статус споживача: у контексті адаптації національного законодавства до законодавства Європейського Союзу: монографія / Ю.В. Білоусов., О.Ю. Черняк. – К. : Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва НАПрН України, 2010. – 239 с.
17. Єгоричева О.Ю. Цивільно-правова відповідальність за продаж споживачам товарів неналежної якості : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03. «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / Олеся Юріївна Єгоричева. – К., 2014. – 20 с.
18. Гражданский кодекс Украины: комментарий (с изм. и доп. по состоянию на 1 сент. 2003 г.) – Т. 2. – Х. : Одиссей. – 1038 с.
19. Гражданское право : Учебник для вузов (академический курс). Т. 1 / под ред. М.К. Сулейменова, Ю.Г. Басина. – Алматы, 2000. – 704 с.
20. Синайский В.И. Русское гражданское право / В.И. Синайский. – М. : Статут, 2000. – 332 с.
21. Грибанов В.П. Осуществление и защита гражданских прав. Изд. 2 е, стереотип / В.П. Грибанов. – М. : Статут, 2001. – 411 с.
22. Мейер Д.И. Русское гражданское право / Д.И. Мейер. – М. : Статут, 2000. – 831 с.
23. Гришко О.С. Порухення договірної зобов'язання: поняття, види, правові наслідки : автореф. дисер. канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / Олексій Сергійко Гришко. – К., 2014. – 20 с.

Ситнік Олена Миколаївна

УМОВИ ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ, ЩО ВИПЛИВАЮТЬ З ДОГОВОРУ ПОБУТОВОГО ПІДРЯДУ

У статті досліджуються умови виконання зобов'язань, які виникають з договору побутового підляду. Здійснюється аналіз характерних ознак побутового договірної зобов'язання, а також аналіз їх належного виконання.

Ключові слова: договір побутового підляду, договірні зобов'язання, підлядник, замовник, виконання зобов'язань.

Сытник Елена Николаевна

УСЛОВИЯ ВЫПОЛНЕНИЯ ОБЯЗАТЕЛЬСТВ, ВЫТЕКАЮЩИЕ ИЗ ДОГОВОРА БЫТОВОГО ПОДРЯДА

В статье исследуются условия выполнения обязательств, возникающих из договора бытового подряда. Осуществляется анализ характерных признаков бытового договорного обязательства, а также анализ их надлежащего исполнения.

Ключевые слова: договор бытового подряда, договорные обязательства, подрядчик, заказчик, выполнения обязательств.

Sytnik Elena Nykolaevna

Subject to the fulfillment derived from the domestic independent

This article explores subject to the obligations arising from the contract of domestic independent. The analysis of the characteristic features of everyday contractual obligations, as well as evaluating their proper implementation.

Key words: contract domestic contract, contractual obligations, contractor, customer intent.